

of geen industrie (behalve wat huisindustrie). En ofschoon het aan een voornamen verkeersweg tusschen groote naties lag, had het geen buitenland-schen handel van beteekenis. Het vormde een deel van het Romeinsche Keizerrijk, maar genoot toch het voorrecht van zelfbestuur. Het Oude Testament spreekt over het land als één, dat overvloedig van melk en honig; die rijkdom ging allengs verloren. De bosschen zijn voor een groot gedeelte verdwenen; ten tijde van de Assyrische heerschappij, toen de bevolking in ballingschap vertoefde, lag de grond onbeschermd, omdat hij niet bebouwd en bevoeld werd; regens spoelden de vruchtbare lagen van de heuvels weg; kale rotsen en zandwoestenijen bleven over.

In de dagen van Jezus was Palestina echter nog behoorlijk vruchtbaar, zooals gezegd, het kon zelf in het meerendeel zijner behoeften voorzien. Twaalf eeuwen van Saraceensch en Turksch wan-beheer hebben het land echter totaal verarmd, zoodat in den tegenwoordigen tijd niet dan met groote inspanning en met gebruik van zeer moderne hulpmiddelen (o.a. irrigatiewerken) een deel van het verloren terrein kan worden terugge-wonnen.

Hoewel dus de grond in Jezus' dagen zooveel opbracht als men noodig had, was de bovenste grens van zijn productiviteit toch bijna bereikt. Hij vereischte voor zijn bewerking zwaren arbeid, en wanneer tegenslagen kwamen, lag de armoede voor de deur. De meest vruchtbare gedeelten schenen in Galilea te liggen; op de grootere „boerde-rijen" in die landstreek werkten talrijke slaven en andere bedienden. Het meer van Galilea was bij-zonder vischrijk; deze visch werd (gepekeld of ge-zouten) geëxporteerd, althans tamelijk ver ver-voerd. Zij droeg, evenals de schapenteelt, belang-rijk tot de voedselvoorziening bij. De schaap-herder was een gewone figuur in het landschap; zoowel het vleesch als de wol waren onmisbaar. Een ander belangrijk exportartikel was olie. In den Bijbel, ook in het Nieuwe Testament, vinden we betrekkelijk veel, dat op het agrarisch leven in Israël betrekking heeft; maar ook de visch-vangst wordt meer dan eens, en wel met bijzon-deren nadruk, genoemd.

Zooals reeds is opgemerkt, was er weinig ge-legenheid tot het opslaan van groote reserve-voor-raden. Wat de grond opbracht, was noodig; men kon zich dus moeilijk tegen slechte oogsten be-schermen. Herodes moest in jaren van hong-ersnood ten behoeve van de stedelijke bevolking, uit Egypte en Cyprus tarwe invoeren; in zeer goede seizoenen konden bepaalde producten (voor-al oliven en vijgen) tegen andere goederen geruild worden of voor geld verkocht, maar ook die re-serves waren dikwijls spoedig opgebruikt. Men leefde en moest leven van jaar tot jaar, dat gaf aan het leven een bijzondere spanning. En zelfs in normale jaren, waren er nog velen die honger leden, omdat zij niet gelukkig waren geweest en anderen nauwelijks iets over hadden. Die armen leefden meestal van linzen (vruchten van een plant, die tot de vlinderbloemigen behoort, zooals ook boonen en erwten) en van bepaalde boonsoorten.

In het verleden was de rijkdom aan mineralen, die Palestina bezit, van veel geringere beteekenis dan thans. Wel hadden de visschers zout noodig, maar de tegenwoordige exploitatie van de zout-schachten der Dode Zee bijvoorbeeld, die een be-langrijke bron van inkomsten vormt, is niet te vergelijken bij die van tweeduizend jaar geleden. Toen kende men de beteekenis van kalizouten en salpeter nog niet, en had men geen behoefte aan jodium of broom. Toen ging het om wat ruw keukenzout, dat door zijn gehalte aan magnesium-verbindingen gemakkelijk vervloede, en ook bitter smaakte. Merkwaardig waren de rijke koper-mijnen (de wereld kent reeds heel lang dat metaal, de menschen wisten hoe zij 't uit de ertsen moesten bereiden; het volk van Israël bezat fraaie koperen muziekinstrumenten en paste het metaal ook op andere wijze toe). Palestina was echter arm aan andere zware metalen; tin was heel zeldzaam, lood ook; ijzer bezat het zeer weinig.

(Tusschen „twee haakjes": men heeft ontdekt, dat vroeger veel lood aan andere zware metalen, o.a. aan tin toegevoegd werd om ze gemakkelijker te doen smelten. Voorwerpen uit die allages ver-vaardigd, werden ook voor huishoudelijke doel-einden gebruikt, o.a. voor drinkbekers. De gevol-gen bleven niet uit; loodvergiftigingen hebben velen ten grave gesleept, vooral ook kinderen. Daarbij kwam, dat verschillende metalen ook arsenicum bevatten.)

Palestina (en aangrenzende landen) bezat dus weinig metalen werkstoffen, wel was er overvloed van goed timmerhout, dat ook voor bouwdoel-einden gebruikt werd. De tempelbouw is daarvan een indrukwekkend voorbeeld. De timmerman was een bekend ambachtsman; toch rekende men hem niet tot de eerste rijen der gezeten burgers; zij hadden het dikwijls arm. Wij weten dat uit de geschiedenis van Jozef en Maria.

Aan hout was dus geen gebrek; aan ander-bouw-materiaal en aan specie ook niet. Het meeste

werd echter voor eigen gebruik gewonnen; een industrie van bouwmaterial bestond niet.

Reeds is opgemerkt, dat Palestina aan heirwegen lag; het vormde als het ware een brug tusschen groote naties. Bij andere volken zou die ligging wellicht een sterk handelsverkeer veroorzaakt heb-ben; hier was dat aanvankelijk niet het geval. De exclusieve positie der Joden verhinderde die ont-wikkeling; de spanning tusschen dit volk en de (verachte) heidenen; het verbod van en de voort-durende waarschuwing tegen contact, die uit diep godsdienstig besef voortkwamen, belemmerden ook handelsoperaties, die trouwens aan strenge voor-schriften onderworpen waren. De rechtgeaarde Is-raëliet mocht geen handel drijven in voorwerpen, die met afgoderij te maken hadden; hij mocht geen geld aan heidenen leenen, noch van hem leenen; gedurende drie dagen, die aan feestdagen vooraf-gingen was elk contact verboden; hij mocht aan de heidenen land noch huizen verkoopen of ver-pachten.

De heidensche handelaren konden vrij langs de heirwegen trekken; de wegen werden opengehou-den, maar de reizenden zelf meed men; zij kregen geen onderdak of voedsel; zij werden veracht en gehaat; zij waren immers onrein. De handel „stroomde" door het (we zouden haast kunnen zeggen) autarkische Palestina, maar beroerde het aan eigen bodem gebonden volk niet of heel we-nig. Dat maakte op buitenstaanders den indruk, dat het niet in staat was zijn eigen rijkdommen op de meest voordeelige wijze te exploiteeren; hun afkeerigheid kwam echter voort uit godsdienstige overwegingen.

Merkwaardig is ook het ontbreken van een eigen circulatiemiddel; vreemde munten circuleerden. De rijke Joden bezaten goud en zilver, maar ook dit moest uit het buitenland worden betrokken; de bodem van Palestina bevatte deze edele metalen niet. Lord Stamp merkt op, dat het gebruik van vreemde munten als circulatiemiddel eigenlijk een groot gevaar beteekende. Immers buitenlandsche mogendheden konden den toevoer daarvan naar willekeur regelen en ook de waarde bepalen. Zij konden, om het in moderne termen uit te drukken, die munt devalueeren of revaloriseeren (de koop-kracht daarvan wijzigen) wanneer zij dat wilden, zonder dat de Joden daarover iets hadden te zeg-gen. In den tegenwoordigen tijd zou dat, zegt hij, een noodlottige afhankelijkheid voor een land be-teekenen. Inderdaad, men denke den toestand van ons land eens in, wanneer hier de mark als circu-latiemiddel werd gebruikt, of ook wanneer onze munt heel nauw met die van andere (machtiger) mogendheden was verbonden, zoodat zij alle be-wegingen moest meemaken. Of men denke aan den huidige strijd om de Chineesche munt.

Maar, gaat hij voort, de situatie in Palestina werd gered doordat dit land zelf in zijn behoeften aan agrarische producten voorzorg en door het feit, dat voornamelijk ruilhandel werd bedreven. Loonen werden vaak in natura betaald, zoo ook schulden (zie de gelijkenis van den rentmeester: honderd vaten olie bedroeg de schuld aan den landheer; honderd mudden tarwe. Maar, we weten het uit een andere gelijkenis: het loon werd ook wel in geld uitgekeerd: een penning kregen de arbeiders in den wijngaard).

Lord Stamp merkt verder met betrekking tot het geldverkeer op, dat verschillende vreemde munten tegen elkaar uitgewisseld werden, en dat dit aanleiding gaf tot kwade practijken. (Men denke aan de tafeltjes der wisselaren). De gelijkenis van de talenten laat zien, dat de Joden ook geld tegen interest uitleenden; tusschen Joden onderling wa-ren zulke transacties verboden, maar het leenen van geld aan heidenen was geoorloofd en alleen dan nog, wanneer een hooge rente werd bedongen.

Palestina had dus een weinig gecompliceerde huishouding, maar het was verre van gelukkig. Zijn toestand was eigenlijk wanhopig. Twee be-langrijke factoren, zegt Lord Stamp, waren daar-van de oorzaak: overbevolking en zware belas-tingen, te zwaar om te dragen. Deze beide facto-ren, gaat hij voort, vormen den economischen achtergrond van de Evangelien.

De Joden vormden een vruchtbaar ras; emigratie van beteekenis vond (ook al weer om natuurlijke redenen) niet plaats; zij werden als het ware bin-nen hun eigen kleine territorium ingesloten, in het land van Belofte, dat geen Jood, die het ge-loof der Vaders aanhing, wilde verlaten.

Bij het talrijke Israëlietische volk, dat dus het land tot berstens toe vulde, kwamen dan nog de Romeinsche soldaten, officieren en ambtenaren met hun families, en duizenden pelgrims, die meestal niets bezaten. Dat beteekende voor de voedsel-voorziening (die, zooals gezegd, bij goede oogsten weinig moeilijkheden gaf) een voortdurend gevaar.

En dan de belastingen; deze waren steeds hoog geweest; rigoreuze voorschriften legden aan het volk zware lasten op. Onder de Romeinsche heers-chappij werd de druk echter nog veel heviger; de belastingen bedroegen tenslotte 40 procent van het inkomen of nog hoger. Herodes schijnt de lasten

zwaarder gemaakt te hebben dan het volk kon dragen. Vandaar het feit, dat de tollenaars zoo gehaat waren; de naam werd synoniem met die van roover en moordenaar. Tollenaars en zondaars werden in één adem genoemd; de eigenlijke pach-ters van de belastingen hadden aan hen de zaak „onderverpacht"; zij zogen het volk op verschrik-lijke wijze uit. Er was b.v. een belasting op het wandelen op straat, de tollenaars liepen met de wandelaars op en verzamelden zoo het geld. Dat teekende de situatie. Zoo werd door Herodes het economisch fundament van Palestina ondermijnd en verwoest. Een ineenstorting, een revolutie kon niet uitblijven. De welvaartsbronnen van het volk droogden op.

Zoover was het in Jezus' dagen nog niet; het proces van verarming schreed echter voort, en daarmee ook de ontevredenheid.

Tot dit volk kwam de prediking van Jezus. Tot dit volk zond God Zijn Zoon. En tot de geheele wereld.

We meenden goed te doen met Lord Stamp's overzicht van den economischen toestand van Pa-lestina (zij het ook verkort en zonder commen-taar) weer te geven. Mede omdat hij daarvan bij zijn uiteenzettingen gebruik maakt om het z.i. „Zeitgebundene" in Jezus' prediking aan te toonen.

Over die prediking, zooals de schrijver van „Christianity and Economics" die vertolkt, een volgend keer.

A.

B. t. B.

Kortgeleden namen we uit de jongste aflevering van een amerikaansch tijdschrift een bericht over aan-gaande een publicatie van Freud inzake Mozes. Het blijkt me thans dat hier geen sprake is van een nieuw boek, zooals er toch duidelijk te lezen stond, doch van de uitgave voor Amerika van het reeds in het Duitsch geschreven werk.

„Er moeten ook groepen zijn".

We lezen in „Geldersche Kb." (en de „Schiedamsche" nam het reeds over):

Het is in dit verband voor onzen tijd van beteekenis op de vertaling en verklaring van 1 Cor. 11:19 te letten, zooals die gegeven wordt door Prof. Grosheide in de Korte Verklaring.

In den Statenbijbel vinden we deze overzetting: Want er moeten ook ketterijen onder u zijn, opdat... Prof. Grosheide zet het oorspronkelijk zoo over: want er moeten ook groepen onder u zijn, zal (ook) aan den dag treden, wie onder u den toets kunnen doorstaan.

En als verklaring van dezen tekst vinden we: Het moeten van vs. 19 is niet het moeten in den zin van: men zegt, integendeel het oorspronkelijke heeft een woord, dat op een zedelijke verplichting wijst. Paulus begeert geen eenvormigheid in de gemeente. Hij wil, dat er groepen zijn, die de dingen bespreken. Dan zal daardoor juist uitkomen, wie de besten, de beproefden zijn, de mannen, die geestelijk vooraan staan. Zulke groepen moeten er zijn, maar ze mogen niet tot twist, niet tot scheuringen aanleiding geven. Waarschijnlijk weerlegt Paulus hier een tegenwerping, die hij voorziet. De Corinthiërs zullen zeggen: het is toch in het belang van de gemeente, dat er eens ge-sproken wordt en dat er wat geschil van meening is. Zeker, zegt Paulus, maar dat is heel iets anders dan de scheuringen, die er thans te Corinthe zijn.

Het blad noemt dit „een rustigmakende vertaling". Wanneer men nu maar verder weer opwekt tot de in deze exegese aangegeven daad van gehoorzaamheid, hebben wij er vrede mee. Als ik het goed begrip is het zich onttrekken aan de argumentatie volgens prof. Grosheide niet te verdedigen in een periode als door hem bedoeld. Wij voor ons zijn het er mee eens.

Wat is een deïst?

Mr J. J. R. Schmat schrijft in „Woord en Geest": Wijlen mejuffrouw Zuzanna Holland mitsgaders broeder Benjamin behooren tot de kostelijkste figuren in „Sara Burgerhart" geteekend.

De toelag om hun beeld voor de jeugd van heden tot presente werkelijkheid te maken, kan niet genoeg worden gewaardeerd.

Mij kwam in handen „Nederlandsche Let-terkunde", een inleiding voor het middelbaar en gymasiaal onderwijs van dr A. J. de Jong, tweede deel, 1937.

Ik blader het verdienstelijke boek eens door en vind er (op blz. 71/72) een brief van broeder Benja-min aan Abraham Blankaart in afgedrukt.

Uitnemend! Dr de Jong voegt er, al weer uitnemend, enkele aantekeningen ter verduidelijking aan toe.

Broeder Benjamin noemt den heer Blankaart een Deïst. Wat dat voor iemand is, mag den hooger en burgers en gymnasiasten zeker wel worden uitgelegd. Verklaarde niet eenige jaren geleden ter vergadering van de Vereniging voor Staathuishoudkunde en Sta-tistiek een der meest vooraanstaande industriëlen des lands, dat hij tenslotte in de beteekenis van ge-noemden term licht te verkrijgen een encyclopaedie had moeten raadplegen?

Toelichting derhalve geenszins overbodig en al weer uitnemend! Edoch, laten wij er met ons applaus niet al te gauw bij zijn.

Ziehier de „Een Deïst". Hier zeggen leen „Och kom! Een uitroep, vrouw Hoflar, dochter van „Blijkbaar „Deze naam, basterd", zeg Och kom! En Romein Och kom!?

De J. Plom-geref. Kerken-pingspunt" van

We worst-van den pas-onchristelijke-gewapend zu-deskundige land.

Ik mag in de geweldige voordeelen. De even de vsm orde stellen. stander een of ons aanva hij een verbe liseen, en gelle grijpen

Inzake dat de vraag: lig Of: „in de toegekomen, r

Indien we laten voorlic zij de met. Bavinc min de suggestie „De eeuw- een spinrag. Vooraf Ku „natuurlijke den, kan, schepping es-lijke zaken" dan een re heeten, ja, c heid staat, g ken „het ve in het oev schittert". D van waar

In het ha-precies als- komt Kuyp worsteling: wil saam on en waarvan het lijf, den zich vast a-voor waarh de leugen l onwaarheid Niemand sterke beke- zeggen: hie niet gesprv deze basis? niet twijfel methode? I niet het v waren als i van z'n ge gesproken d der wereld. vaak, dat

Schilder verklaring „gangbare in den bra op grond v over de he hebben, m die der we geschreven hebben du bode, zij hun is ing ven" (diss. Schilder z wat er nie ken der doét de w teren naar Metterdaad Men doet oorzaken: „zondige a mijn zond te doen, w

Daar is Gods. En daar en mensch en met dat Ik stiep d hoe groot zoodra we de orde st willen, vo logie" „nie gelooven t

Maar w aanknoopi besef, dat

het volk kon tollenaars zoo men met dien ars en zondars eigenlijke pachten hen de zaak op verschrikkelijke lasten op het liepen met de 5 het geld. Dat or Herodes het ina ondermijnde n revolutie kon n van het volk

nog niet; het hter voor, en

van Jezus. Tot tot de geheele

Lord Stamp's Bestand van Pa- onder commen- hij daarvan hij t om het z. g aan te toonen. schrijver van s vertolkt, een

B. t. B.

Freud.

ngste aflevering bericht over aan- zake Mozes. Het is van een nieuw- stond, doch van is in het Duitsch

ok groepen zijn". "Schiedamsche"

jd van betekenis 1 Cor. 11:19 te r Prof. Grosheide

deze overzetting: r u zijn, opdat... ikelijk zoo over: u zijn, zal (ook) len toets kunnen

vinden we: Het oeten in den zin pronkelijke heeft erplichting wijst. in de gemeente. lingen bespreken. ie de besten, de eestelijk vooraan , maar ze mogen aanleiding geven. en tegenwerping. n zeggen: het is t, dat er eens ge- hil van meening heel iets anders te Corinthe zijn. kende vertaling" opwekt tot de in gehoorzaamheid, t goed begrip is tie volgens prof. periode als door mee eens.

Wat is een deist? rd en Geest": land mitsgaders estelijkste figuren

jeugd van bedel kan niet genoeg

andsche Leet middelbaar en de Jong, tweede

ik eens door en n broeder Benja- gedrukt.

itnemend, enkele aan toe.

r Blankaart een ag den hoogen worden uitgelegd. i ter vergadering oudkunde en Sta- de Industrielen steekten van ge- en encyclopedie

rhodig en al weer ons applaus niet

Ziehier de toelichting:

"Een Deïst is tegen alle dogma's."

Hier zeggen wij niet meer: "uitnemend", maar alleen "Och kom!"

Een uitroep, dien wij herhalen, wanneer van Juf- vrouw Holland gezegd wordt, dat zij "als eene echte dochter van Gaayus, de nooden der Heiligen vervult". Blijkbaar een groote onbekende, die Gaayus. Deze naam is tot onherkenbaar-wordens toe ver- basterd", zegt Dr de Jong.

Och kom! zeggen wij al weer.

En Romeinen XVI:23 dan?

Och kom!

"Waar ligt het aanknooppingspunt?"

Dr J. Plomp schrijft over deze vraag in "Kerkbl. Geref. Kerken N. O. Indië". Wat hij met "aanknooppingspunt" bedoelt, is duidelijk:

We worstelen met de vraag, hoe we den belijder van den pseudo-godsdienst en den aanhanger van een onchristelijke levens- en wereldbeschouwing 't best gewapend zullen tegentreden. We verlangen naar de deskundige voorlichting van onze broeders uit Nederland.

Ik mag intusschen wel een impressie geven van de geweldige moeilijkheden, die er op dit terrein zich voordoen. Dat kan het duidelijkst geschieden, als we even de vraag naar het aanknooppingspunt aan de orde stellen. Dat is dan deze vraag: bezit onze tegen- stander een Achilleshiel, waarop zich ons verdedigings- of ons aanvalswapen doeltreffend richten kan? Heeft hij een verborgen zede zintuig, dat we kunnen actuali- seeren, en waarmee hij de waarheid van het evan- gelie grijpen kan?

Inzake dat "aanknooppingspunt" stelt nu de Plomp de vraag: ligt het "in de algemeene redewaarheid"? Of: "in de natuurlijke theologie"? Aan deze vraag toegekomen, merkt hij op:

Indien we ons door mannen als Bavinck en Kuiper laten voorlichten, dan valt het aanstonds op, hoe kras zij de methode van het redewijs veroordeelen. Bavinck maakt aan het einde van z'n uiteenzetting de suggestieve opmerking:

"De eeuwigheid kan inderdaad niet hangen aan een spinrag."

Vooraf Kuiper ziet een aanknooppingspunt in de z.g. "natuurlijke godskennis". Ieder mensch, ook de heiden, kan, met voorbijgaan van de Schrift, uit de schepping een zekere kennis van God en van "godde- lijke zaken" verkrijgen. Door de zonde ontstaat er dan een religie, die zeer zeker "abnormaal" moet heeten, ja, die in feite als leugen tegenover de waar- heid staat, maar aan de "gemeene gratie" is te dan- ken. "Het vele schoone en goede, dat, als goudkorrelen in het oeverzand, vaak ook in deze pseudo-religie schittert". Deze natuurlijke godskennis biedt een punt, van waar uit het gesprek beginnen kan.

In het hart van den ander leeft het besef van God, precies als in het uwe. Alleen: gij zijt gered! Zoo komt Kuiper tot deze tekening van de apologetische worsteling: "Twee drenkelingen, die door eigen moed- wil saam onder den vloed dreigden bedolven te worden, en waarvan de eerst geredde, nu met het koord om het lijf, den nog niet geredde naspringt." Deze klampt zich vast aan den stroohalm, aan de leugen, die hij voor waarheid verslijt. De apologet moet hem van de leugen losrukken, door hem van haar "innerlijke onwaarheid" te doordringen.

Niemand ontveinst zich, dat deze opvatting een sterke bekoring van zich doet uitgaan. We zouden zeggen: hier ligt wel iets in. Toch, wie herinnert zich niet gesprekken met andersdenkenden gevoerd op deze basis? Waren ze niet teleurstellend? Voelden we niet twijfel opkomen aan de juistheid ook van deze methode? Bekroop ons aan het einde van het gesprek niet het verlamende besef, dat we nog even ver waren als in het begin? Kuiper moet eens op grond van z'n gedachten inzake de natuurlijke theologie gesproken hebben over het meevalen van de heiden der wereld. Was onze conclusie in de praktijk niet vaak, dat het ons eigenlijk tegenviel?

Schilder heeft in z'n verschijnende Catechismus- verklaring (zijdelings) kritiek uitgebracht op deze "gangbare opinies". Te ver voert het ons zijn kritiek in den breede weer te geven. Hij releveert, dat velen op grond van wat Paulus in Rom. 2:14 en 15 opmerkt over de heidenen, die de wet (van den Sinai) niet hebben, maar niettemin van nature doen de dingen, die der wet zijn, en de werken der wet in hun hart geschreven hebben, tot deze meening kwamen: "al hebben dus de volken niet de letter der Tien Geboden, zij hebben toch den geest dier geboden, die hun is ingeschapen en in hunne harten is geschre- ven" (diss. Mr L. van Andel, V. U. en S. U. 1884). Schilder zegt, dat men in den tekst heeft ingelegd, wat er niet staat. Niet de wet-zelf, maar de wer- ken der wet staan in de harten geschreven. Men doet de werken, maar niet in een gehoorzaam luisteren naar een wet, die in het hart gegrift zou zijn. Metterdaad is die wet in dat hart niet te vinden. Men doet de werken "van nature". Zoekende naar oorzaken schrijft Schilder: "Daar is voor eerst hun 'zondige aard'; ik kan uit eigenbaat, dus krachten mijn zonde, zelf besluiten, een bepaald wetswerk te doen, wijl het mij voordeelig schijnt.

Daar is vervolgens het overblijfsel van het beeld Gods.

En daar is ook nog de conserveering van wereld en menscheid zoo, als Gods voorzienigheid haar wil, en met dat bepaalde doel, dat Hij er mee bereiken wil.

Ik stip deze dingen slechts aan, om te demonstreeren hoe groot de moeilijkheden zijn, die zich voordoen, zoodra we de vraag naar het aanknooppingspunt aan de orde stellen. De "hedendaagsche gereformeerden" willen, volgens Schilder, van een "natuurlijke theologie" "niet veel weten", en hij voegt er aan toe: "we gelooven terecht".

Maar wat dan? Bieden "de werken der wet" een aanknooppingspunt? Of moeten we uitgaan van het besef, dat velen (lang niet allen!) ongeloofigen eigen

is, "dat ze toch iets missen?" We vragen maar. We vragen, om een mode-uitdrukking te gebruiken, "ult existentiëlen nood". We dringen er onze bede om goede voorlichting, ook over deze grondvragen, mee aan. Het gesprek, en vooral de studie, over het apolo- getisch probleem mag niet worden gestaakt. Indië roept er om!

In het algemeen zou ik willen antwoorden: geef dat heele "aanknooppingspunt" (dat v. d. Leeuw — zelfs hij — terecht een afschuwelijk woord noemt) maar cadeau aan Barthianen etc. Ik geloof er niets van. Een "punt" bestaat trouwens niet; en "aanknoopen" doet men slechts, als er, o neen, geen vlakken (want die bestaan ook niet), maar konkrete werkelijkheden zijn; en die moeten beide historisch-konkreet wezen; anders valt er niets aan te knoopen.

Natuurlijk bedoelt de Plomp ook wel zoo iets. Maar dan zou ik op zijn vraag willen antwoorden, dat Gods openbaring in de Schrift zich al t i j d aansluit bij wat er in den onwedergeboren mensch is. Dat zegt de Schrift, met name in de bekende woorden, dat reeds zij niet te verontschuldigen zijn, die alleen nog maar uit de schepselen de kans krijgen¹⁾, Gods kracht en god- delijkheid te doorzien, en die voorts wel de open- baring ontvangen, doch haar ten onder houden, op wat manier ze ook tot hen komt. De Schrift is veel duide- lijker en doorzichtiger dan de natuur, die trouwens de Schrift behoeft ter ontsluiting. We leggen het zwaar- tepunt dus niet in den mensch, doch in de openbaring zelf, die immers "d o o r z i c h t i g" is. Doorzichtig, ook voor wie haar weigert.

En als we eenmaal de verstandelijke verwerking heb- ben uitgeschakeld als het onderhavige p r o b l e e m, dan komt de vraag naar het toestemmen, het aan- vaarden, het aannemen door het geloof. Wat dat be- treft, is er geen aanknooppingspunt. God maakt de d o d e n levend, den v j a n d tot vriend, het s t e e n e hart tot vleeschen hart. Hij dringt met de krachtadige roeping in tot het b i n n e n s t e van het hart. Tot het binnenste, omdat aan het nog- niet-binnenste van den "inwendigen" mensch (alle men- schen hebben dien) de neiging eigen is tot tegenspraak, verwerping, ten-onderhouding van de waarheid Gods, totdat God naar het b i n n e n s t e doordringt met krachtadige roeping. De inwendige mensch verzet zich tegen de het psychisch bestaan beroerende pre- diking (gelijkenis van het zaad). Maar God overwint hem in zijn binnenste, daar, waar hij, die hoort, en ook hij die predikt, niet meer bij kunnen komen, waar van tegenstand dan wel geen-tegenstand geen sprake is, omdat God daar (her) s c h e p p e n d optreedt.

Zoo kan de Geest zich paren bij het Woord; zich in den Woord-dienst aansluitende (Ik gaf hierboven in het citaat enkele momenten aan) bij wat er is, en voorts voor wat de breking van den zondigen tegen- stand betreft, niet zich meer aansluitende, doch schep- pend, met de kracht, die even groot is als die welke Christus uit de dooden wekte.

Geen aanknooppingspunt, maar de visie der Dordtsche Leerregels.

1) Hiervoor verwijs ik naar Catechismusbijlage blz. 76, noot (prof. Greijdanus exegese van *κατανα*).

Positief dan wel officieel christendom.

Mr F. Heemkerk te Amsterdam schreef d.d. 20 Juli mij een brief, over ons nummer van 23 Juni l.l., waarin een bespreking voorkomt van het door hem op Woud- schoten over "Geestelijke en Morele Herbewapening" gesprokene. Mr Heemkerk vestigt de aandacht erop, dat de term "positief Christendom" door hem niet ge- bruikt is. Dit is, zegt hij, een fout van den verslag- gever. In een van de vorige nummers van de "Kerk- bode" is die fout op zijn verzoek hersteld. Mr H. heeft namelijk niet over "positief Christendom", doch over "officieel Christendom" gesproken; hetgeen voor hem een groot onderscheid maakt. Zelf is hij een groot voor- stander van positief Christendom, doch tegen het offi- cieel Christendom heeft hij, naar hij mij schrijft, vaak bedenkingen. "Maar zelfs ondanks de fout, die in het verslag stond, blijkt uit Uw bespreking, dat U mij toch wel begrepen hebt," aldus mr H.

Ik ben daar dankbaar voor, en geef daarom "zonder meer" deze correctie door.

Elia en Elisa.

In ons nummer van 23 Juni (Fernschouw) schreef ik onder het kopje: "Vertaald Duitsch" iets over een uitspraak van ds E. C. B. Kok ("Hersteld Verband").

Van dezen ontving ik een brief, waarin hij, ter ver- duidelijking (waar wij uit "Overtoomsche Kerkbode" slechts een verslag konden gebruiken), meedeelt, wat hij in werkelijkheid heeft gezegd; ik citeer letterlijk:

Door mij is gezegd: „Op Nebo scheiden Elia en Elisa. Dan wordt de scheiding van de strijdende en de triumfeerende kerk openbaar. Elia is weg, op- genomen in heerlijkheid. Maar de profetengestalte blijft in de wereld. De harige mantel valt op en bedekt de gestalte van Elisa. Door alle eeuwen heen verschijnt de kerk onder deze zelfde gestalte. Dat beteekent: wij blijven hier kerk onder 't kruis, kerk in den strijd, omdat 't nog altijd gaat om de groote vraag, wie God is. De Heere is God of Baal is God. Op Karmel is 't beslist. Het werd openbaar, dat de Heere alleen God is. Maar deze beslissing roept om een beslissing van ons en wel deze, dat wij 't e r k e n n e n, dat de Heere alleen God is. Dat de pro- fetengestalte er nog is in de wereld, beteekent, dat God nog geduld met ons heeft, dat God ons nog tijd geeft tot deze beslissing. De Eliagestalte beteekent voor ons dit:

Het is nog de tijd van het geduld Gods.

Het is het uur van de beslissing."

De Kok voegt hier nog aan toe:

U noemt dit „vertaald Duitsch". Ik kan dat echter niet inzien. Het is voor mij de groote vraag en ik geloof, dat dit ook voor u de groote vraag is, of 't in overeenstemming is met het Bijbelsch getuigenis. En ik kan niet inzien, dat 't dit niet zou zijn, ja ik meen juist hierin het Bijbelsch getuigenis doorgegeven te hebben.

Tot zoover de Kok, wiens verduidelijking ik gaarne doorgeef. Overigens verandert ze niets aan mijn meening. Met „vertaald Duitsch" bedoelde ik natuurlijk termen als „beslissing" (Entscheidung). Dergelijke bar- thianismen gaan uit van de valsche stelling, dat Gods „spreken" en ons „gelooven" (= „hooren") slechts werk van een „oogenblik" zijn in het moment der Entschel- dung, waarin de andere wereld „breekt" niet in onze wereld, maar door onze wereld heen. Het is verdrietig, zulke termen in nederlandse vertaling over de taal der formulieren van eenigheid te zien heengedrukt.

Ook met het „bijbelsch getuigenis" strookt een en ander niet. De bijbel geeft trouwens geen „getuigenis"; dat is ook al weer vertaald Duitsch, en dan bar- thianisch, net zoo goed als wat dezer dagen van hoog- geleerde zijde, maar dan in onvertaald grieksch, in de Hervormde Synode, gesproken werd over het kerugma (de boodschap!) der Nederlandsche Hervormde Kerk zooals d i t in de belij- denisschriften klinkt (prof. de Vrijer). Kerugma beteekent prediken, afkondigen, op de manier van een heraut, luid uitroepen, proclameeren. Het accent valt dan op die bewegelijkheid en actualiteit der boodschap, in onderscheiding van een vasten, blijven- den inhoud; die daar ligt en blijft liggen. In gelijken geest spreekt men van een bijbelsch „getuigenis"; zijn inhoud is dan de waarheid Gods zelf niet, maar geeft daaraan slechts getuigenis, als van een afwezig ding.

En dan die strijdende en triumfeerende kerk. Wil men deze aanvechtbare onderscheiding vasthouden, men doe het, maar dan heeft men nog geen recht, het verhaal van Elia en Elisa te maken tot een gelegen- heid om daaraan zijn theologische meeningen te demon- streeren, en om het van de „scheiding" tusschen twee kerken „getuigenis" te doen geven. Als er vandaag iemand in Jezus ontslaapt, gebeurt hetzelfde; die „scheiding" en die twee kerken nu verder daargelaten. Voorts: blijft de profetengestalte? Ik meen: de pro- fete, en een profeet. Gestalte zal wel weer vertaald Duitsch zijn, om tegenover „gehalte" te staan (zie elders in dit nr.). Verder verschijnt de kerk heelemaal niet onder de gestalte van een of anderen mantel; zij verschijnt heelemaal in geen gestalte, net zoo min als de (onzichtbare) staat, of een consortium, of een gezin. Op Karmel is ook niets beslist, doch alleen een teeken gegeven, waarin God, gelijk doorlopend Zijn werk was, openbaring gaf.

We houden maar op.

Zien en hooren.

Via het „Kerkblad der Geref. Kerken in Ned.-Indië" citeeren we uit „Van het kanteel":

In de hall van een Amsterdamsch hotel wordt moeizaam gediscussieerd: „waar vinden we geduren- de 10 dagen een zaal voor minstens vijfhonderd men- schen, waarvoor geen hooge huur wordt verlangd?"

Waar toe hebben deze Engelsche oud-vlootofficier Captain Stephens en zijn kittige vrouw zulk een zaal noodig? — vraagt „Hervormd Amsterdam".

Omdat zij in de Nederlandsche hoofdstad een krachtige evangelisatie-campagne willen beginnen. Te midden van alle actie voor evangelisatie en wijk- werk vragen zij ook een plaats, omdat zij het oude Evangelie op een gansch nieuwe wijze brengen. Zij beelden de verhalen uit het Oude en het Nieuwe Testament uit en demonstreeren ook, als het ware de beelden, die Christus gebruikt.

Zij willen op een avond spreken over „Christus, den goeden Herder". David, de oud-testamentische koning, was ook een herder; hoe zag zulk een oos- tersche schapenhoeder er uit? Op het toneel staat David in oostersch gewaad met zijn herdersstaf. Hij kijkt scherp en voortdurend naar zijn schapen en Captain Stephens vertelt, hoe de Heer Jezus een herder is, die nog veel nauwlettender toeziet op zijn schapen. En de arm uitstrekking langs de geheele zaal, roept hij uit: „Die schapen zijt gij".

Abraham was de vriend van God, maar wat be- teekende dat in het Oosten: iemands vriend te zijn? Ook dit wordt uitgebeeld als illustratie van de bood- schap, dat God aller menschen vriend wil wezen. Een van de bekende bijbelsche gelijkenissen is die van den Kameel, die niet door het oog van de naald kan; ook hier een uitbeelding: de kameel die staat voor de uiterst nauwe spleet van de poort, genaamd: het oog van de naald.

Bij hun actie wordt dit alles geen tooneelspel; men zou het eerder tableau vivants kunnen noemen. Uit- gegaan wordt van de gedachte, dat vele menschen de dingen eerder begrijpen en aannemen, als zij ze zien, dan wanneer zij ze alleen maar hooren.

Maagdelijke geboorte, zondeval en prof. Korff.

Prof. dr F. W. A. Korff schrijft in „Alg. Weekblad voor Christendom en Cultuur":

Ik zou noch voor de verwerping der maagdelijke geboorte noch voor de leer van een onhistorischen zondeval een goed woord willen doen, omdat de oplos- sing der moeilijkheden naar mijn meening in andere richting gezocht moet worden. Maar al waren alle tot nu toe gevonden oplossingen foutief, al stonden wij als kritische theologen voor niets dan moeilijkheden, dan zou ons dat toch niet bewegen om terug te keeren tot een positie, die wij uit gehoorzaamheid aan de Schrift hebben moeten verlaten.

Over beide onderwerpen heeft ons blad reeds af en toe geschreven. Er komt binnen eenigen tijd ook een artikel over de maagdelijke geboorte.

K. S.